

*Наталія Степанець,
ORCID iD 0000-0002-5920-9875
доцент кафедри теорії й методики
дошкільної та початкової освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
nataliia.stepanets@moippo.mk.ua*

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ЯКОВА ЧЕПІГИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ СЬОГОДЕННЯ

У статті встановлено відповідність ідей Якова Феофановича Чепіги як видатного педагога української шкільної освіти початку ХХ століття сучасним положенням освітньої реформи в системі початкової освіти, представленій в Концепції «Нова українська школа». Визначено цінність провідних ідей реформаторських поглядів педагога, які, на думку автора, мають практичне значення на шляху перетворення сучасної української школи в школу збереження цінностей дитинства, гуманізації навчання, забезпечення розвитку й вияву творчості дітей, насамперед у початкових класах.

У діалозі різних педагогічних поколінь розкривається роль освіти в житті й розвитку суспільства. Акцентується увага на деяких питаннях організації освітнього процесу, вимог до особи вчителя та важливості проведення в період освітніх реформ, експериментальної роботи. У статті представлено зміст та підсумки започаткованого 2017 року всеукраїнського експерименту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти» в закладах загальної середньої освіти щодо спільних із досвідом Я. Чепіги проблем.

Ключові слова: експеримент; концепція; народна освіта; природа дитини; реформа; самовиховання вчителя; спостереження.

© Степанець Н. М., 2020

Вступ. Система освіти в будь-який період розвитку суспільства є визначальним орієнтиром прогресу держави. Питання розбудови української школи надзвичайно гостро постає в постреволюційні періоди розвитку подій в Україні на початку ХХ та ХХІ століть, тому проблема ролі освіти та усвідомлення владними структурами й звичайними громадянами її стану та впливу на розвиток людини як носія інтелектуального потенціалу суспільства, на наш погляд, є особливо актуальною.

Початок ХХ століття знаменувався бурхливим розвитком педагогічної науки, вагомий внесок у який зробили такі відомі вчені педагоги, як Тимофій Лубенець,

Іван Стешенко, Григорій Шерстюк, Софія Русова, Спиридон Черкасенко, Христина Алчевська, Борис Грінченко та інші. До цієї когорти належить і Яків Чепіга (Зеленкевич) – український педагог, психолог, учений, громадський діяч, методист. Він залишив у спадок більше 150 наукових праць, понад сорок років свого життя віддав створенню української національної школи, насамперед – початкової. «Освіта рідного нам народу! Які приємні, які бажані, які надзвичайно дорогі слова, бо в них наша мета, наша надія, наша праця, в них наше життя!» – писав він.

Провідною ідеєю Я. Чепіги було створення української національної шко-

ли, національної системи освіти, яку педагог представив у працях: «До національної школи» (1909 р.), «Національність і національна школа» (1910 р.), «Ґрунтовні принципи нормальної школи» (1911 р.), «Психофізіологічні основи правопису» (1911 р.), «Національне виховання» (1913 р.), «Проект української школи» (1913 р.) та ін.

Визначаючи роль освіти в розвитку суспільства на початку ХХ століття, у період масової безграмотності серед простого люду, Я. Чепіґа мав прогресивні погляди. Так, у статті «Соціалізація народної освіти» він писав: «Освіта – це не приватна справа, а загальнонародна. Од рівня освіти народу залежить і той або інший добробут його» (Чепіґа Я., 1917, с. 78).

Співзвучність, на нашу думку, поглядів простежуємо в сучасній інтерпретації зв'язку освіти й суспільства. Так, у ст. 5 Закону України «Про освіту» (2017) зазначено: «Освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства».

Я. Чепіґа, узагальнивши праці вітчизняних та західноєвропейських учених, 1914 року розробив «Проект української школи», що становить науково-практичну основу функціонування початкової освіти в Україні того часу. Зазначені проблеми здебільшого актуальні й нині, у період освітніх реформ 2017–2020 років.

Так, із 2017 року для подолання негативних тенденцій розвитку освіти та перетворення української школи на важіль соціальної рівності, згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності проводиться педагогічна реформа «Нова українська школа» (НУШ). Концепція пояснює ідеологію змін в освіті, що заклалися в проєкті нового базового закону «Про освіту» (№ 3491-д від 04.04.2016). На її основі прийнято Закони України «Про освіту» (2018), «Про загальну середню освіту» (2020), Державний стандарт початкової освіти (2018) та низку інших документів щодо розвитку освіти.

Мета статті – окреслити ціннісні аспекти спадщини Я. Чепіґи (Зеленкеви-

ча) в контексті ідей та положень освітніх реформ в Україні, Концепції «Нова українська школа» та довести, що педагогічна спадщина видатного педагога-реформатора не втратила своєї значущості в сучасний період розвитку освіти в Україні, зокрема початкової.

Завдання: вивчити педагогічні погляди Я. Чепіґи та встановити їхню відповідність ідеям освітньої реформи сучасності щодо:

- ролі освіти в розвитку суспільства;
- основних напрямів реформування освіти, зокрема початкової;
- необхідності проведення педагогічних досліджень,
- особистісних рис педагога.
- **Якою повинна бути школа: діалог поглядів і концепцій.** У новій вільній школі, радив Я. Чепіґа в статті «Вільна школа, її ідеї й здійснення їх на практиці», важливо поєднати виховання й освіту з природою дитини. Він зазначав, що це бажання виникає з вимог, «із природного прагнення людини рости, пізнавати, розвиватися на ґрунті природи, а не штучно, бо справжня свобода полягає в підпорядкуванні природним законам. Дитина – джерело добра і правди, що пробивається в світ свіжим, чистим струмочком... Здорова дитина не приходить на світ із попсованою природою, бо в законах природи одна гармонія, правда й краса», – пише Я. Чепіґа. Саме тому в «Проекті української школи» педагог пропонує починати навчання учнів із шести років із відповідним забезпеченням програм і підручників.

Цікаво, що лише реформою 2001 року в Україні запроваджено обов'язкове навчання учнів 6-річного віку та затверджено законодавчо. Перших два роки в школі Я. Чепіґа рекомендував присвятити ознайомленню дитини з довкіллям, зосереди-

тися на вивченні предметів на основі розвивальних ігор, забав, прогулянок. У цей час учителі повинні розвивати свідомість школярів та готувати їх до систематичного навчання в довільній та невимушеній формі.

Аналогічну вимогу також покладено в основу освітніх реформаторських ідей сьогодення. Тож у Концепції «Нова українська школа» (2017), новому Державному стандарті початкової освіти (2018) уперше зазначено, що з урахуванням вікових особливостей розвитку та потреб дітей початкова освіта передбачає два цикли, перший із них – 1–2 класи, який названо адаптивно-ігровим, отже й організація освітнього процесу здійснюється переважно із застосуванням ігрових методів. «Навчання молодших школярів ґрунтується на взаємодії дітей і дорослих – грі, спільній праці, пізнанні, спілкуванні. Поступово дитина стає активним учасником цього процесу» (Нова українська школа: порадник для вчителя, 2018, с. 33).

Практика нашого часу засвідчує, що як і понад сто років тому, педагоги ще не навчилися послуговуватися повною мірою можливостями гри, «в усій її могутній силі для формування особи, громадянина й працівника». У статті «Практична трудова педагогіка» педагог зазначає: «І коли ми, вихователі, не вміємо використати гру як труд, як певну працю, то це не означає, що гра й праця не мають загальних основ у психології дитини. Чим більше дитина любить гратися, тим певніше, що вона буде любити працювати, бо в самій грі для дитини лежить серйозна праця. Здатність знаходити радість у праці бере свій початок у грі» (Чепіга Я., 1924, с. 26).

Сучасні педагоги створюють школу, до якої приємно ходити учням, вчитися цікаво, а перебувати – комфортно. Тут учать дітей не боятися висловлювати свою думку, упроваджується педагогіка партнерства та автентичне формувальне оцінювання, створюється розвивальне й безпечне середовище – школа та освітній процес, пронизані любов'ю і турботою про школярів.

Свого часу Я. Чепіга конкретизував дидактичні принципи гуманізації, демократизації, природовідповідності, зв'язку навчання з життям, диференціації та індивідуалізації, які й до сьогодні є провідними в умовах реформування початкової освіти в Україні. В основу принципу рухової діяльності педагог поклав гру як чинник звичок діяти, викликати емоції, збуджувати думки та уяву. Він довів, що «сидячий» режим шкідливий для маленьких дітей.

Радив Я. Чепіга педагогам і батькам бути чуйними до страждань, горя, переживань дітей, виховувати в собі уважність до «малої людської істоти». Лише за таких умов навчання принесе дітям задоволення, радощі й щастя. Над виконанням поставлених Я. Чепігою завдань цілеспрямовано працюють сучасні вчителі початкових класів, здійснюють пошук різноманітних моделей створення атмосфери довіри і взаємоповаги в рамках класу, школи, родини та громади. Дуже важливим завданням НУШ за сучасних умов є перетворення школи на безпечне місце, де немає насильства й цькування. Один із принципів реформи НУШ – безпека.

За останні два десятиріччя багато уваги в роботі педагогів України приділено проблемі гуманізації навчального спілкування, розвитку мотивації учіння молодших школярів засобами емоційності процесу навчання, розвитку критичного мислення, поетапного та цілеспрямованого формування в дітей умінь вчитися: ставити цілі і вміти реалізувати їх; самостійно здобувати, обробляти, використовувати та передавати інформацію тощо. Необхідність розв'язання зазначених задач підтверджують педагогічні ідеї Я. Чепіги. Він уважає, що книжність знань, які одержували на той час діти, спричинює їхню відірваність від реального життя. Зазначена проблема актуальна й нині.

У Новій українській школі сучасності є перші результати активного впровадження педагогіки компетентнісного навчання з використанням діяльнісного та інтегрованого підходів, які підтверджують дум-

ку видатного педагога (стаття «Грунтовні принципи нормальної школи») про те, що словесні книжні образи, не підтвержені власним досвідом дітей, утрачають усяку реальність і малокорисні громадянству, при цьому й сама людина з такими знаннями відчуває себе безпорадною: «Суть усякого знання – не книжні докази, а логіка фактів. Думка, яка формувалася через суворо логічні висновки, має тенденцію триматися назавжди» (Чепіга Я., 1914, с. 77).

У статті «Практична трудова педагогіка» педагог-науковець презентує теорію поширення досвіду через рух і діяльність та переконує вчителів у необхідності забезпечення в школі рухової активності учнів, особливо найменших. Пізнання світу, знання про нього, розуміння взаємовідносин речей він визначав як умову розумового росту дітей, а винаходи й творчість – як результат поєднання вражень від органів зовнішнього чуття з м'язовими переживаннями. Лише через сто років у сучасній Новій українській школі запропоновано широке використання в освітньому процесі дослідницької та проєктної діяльності, що забезпечить активність та самостійність учнів у процесі пізнання, розвитку творчості та ініціативи.

На думку Я. Чепіги, дитина до 15 років повинна здобувати знання дослідженнями, працею, спостереженнями. При «сидячому» режимі «розум дитини не зможе вільно й буйним квітом розцвісти, вона завчасно зав'яне, ослабне й втратить можливість удосконалення, від чого страждає вся її істота, весь розвій її організму» (Чепіга Я., 1924, с. 11).

Зазначена теорія допомагає сучасним батькам та вчителям учнів початкових класів усвідомити рекомендації НУШ щодо максимального використання можливостей проведення за межами класу, на свіжому повітрі уроків-тренінгів, уроків-екскурсій і спостережень, уроків-квестів тощо. У сучасній Новій школі передбачено так організувати освітній процес, щоб він приніс радість дитині, щоб вистачало часу на рухову активність, творчість, вияв бажань,

власної думки та волі. Проте ні розробники підручників, ні педагоги-практики не усвідомлюють достатньою мірою важливість цих реформаторських цілей, визначених ще сто років тому Я. Чепігою. Уже видані підручників НУШ переважно є академічно-теоретичними, тому майже не передбачають активної та творчої думки чи дії учнів у процесі пізнання.

Прикладом вільного спілкування та широких можливостей у сучасній, Новій українській школі є проведення з молодшими школярами ранкових зустрічей, під час яких учитель виявляє стан здоров'я дітей, їхній настрій, прагнення, бажання; активізує пізнавальні інтереси та потяг до спілкування, до вільного обміну думками, емоціями та почуттями. Проте широкого використання можливостей та способів вияву волі учнів під час занять масова практика ще не напрацювала.

Посягати на волю та вільний вибір праці дитини, уважає Я. Чепіга, неприпустимо. Воля не затримує природних потреб і поривань дитини, уважає педагог. Дитина невтомна в вільних забавках, весело й бадьоро вона вигадує, комбінує ігри й виконує їх із величезним захопленням. А якщо засадити її за нелюбу працю, то і бажання, щирість, захоплення, просто зникнуть, з'являться пригніченість і млявість. «Дитина цілком залежить від природи: вільно підкоряючись її правдивим вимогам, вона може нормально розвиватися в школі тільки при правдиво й добре направленій волі. Школа повинна керувати дитиною єдиним природним засобом – волею», – зазначає педагог-реформатор (Чепіга Я., 1911, с. 6).

Звичайно, сучасні вчителі початкових класів мають певний досвід мотивації учнів до навчання, урахування очікувань учнів від уроку під час викладання різних предметів. Часто ігри, вправи, фізхвилинки, навчальні завдання, види та матеріали для виробів і практичних робіт проводять за вибором дітей, мають диференційований зміст за ступенем складності, формою представлення, складом виконавців тощо.

Саме тому зарубіжний досвід гу-

манної педагогіки, інноваційний розвиток освіти в Україні передбачає встановлення «балансу між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, ініційованими самими дітьми» (Нова українська школа: поради для вчителя, 2018, с. 45).

Зазначена проблема ще потребує ґрунтовного дослідження та практичного розроблення: «Тільки тоді, коли ми дамо повну волю дитині, розумно спрямовуючи цю волю на нові й нові інтереси, тоді ми матимемо завше саме ту діяльність, що виникатиме в дитини й реалізуватиметься у вчинках і таким чином відповідатиме її волі, її бажанням» і педагогічним цілям учителя (Чепіга Я. Ф., с. 112).

Дослідницька діяльність у царині педагогіки. Велику увагу приділяв Я. Чепіга проблемі наукового вивчення природи дитини – «істоти, так не схожої на нас внутрішнім, духовним складом». Він підкреслював необхідність глибокого пізнання психофізичних якостей дитини й побудови на них правдивого її виховання. Я. Чепіга глибоко вивчав перший досвід Песталоцці й Фребеля, які визначали наукове підґрунтя педагогіки. Я. Чепіга дійшов висновку, що експериментальна психологія є попередником експериментальної педагогіки.

«Шкільне життя дитини, її розумова робота не вивчалися шляхом наукових дослідів, а були більше в країні фантазії, здогадів та особистих міркувань. І такі важливі прояви шкільного життя, як утрома, уявлення, внушіння, типи сприймання, пам'яті тощо не могли бути вивченими простим спостереженням, для них потрібна була точна й стала наука дослідження, потрібен був експеримент», – зазначає він у статті «Педологія, або наука про дітей» (Чепіга Я. Ф., 1911, с. 8).

Педагог захоплювався експериментальною діяльністю американського професора Стейлі Холла й поділяв його думку про те, що не діти існують для школи, а школа – для дітей: «Щоб принатурити ж шкільні програми й методи навчання до дітей, треба вивчити насамперед психологіч-

ну природу учнів та їхній особливий розвиток» (Стейлі Холл, 1881).

Не відмовляється Я. Чепіга й від такого простого й доступного, на перший погляд, способу визначення результативності навчання та вивчення індивідуальності дитини, як спостереження. З огляду на те, що його слід проводити в природних умовах повсякденного життя, зазначає педагог, збільшується його цінність для науки. Я. Чепіга радить проводити спостереження над дітьми постійно. Для визначення динаміки розвитку їхніх індивідуальних особливостей варто проводити ще й анкетування. «Спостереження над окремими дітьми з'ясовують характер і розвиток одного індивідуума, – пише педагог у статті «Педологія, або наука про дітей», – але низка таких спостережень над дітьми одного віку й одного стану (під час різних впливів від педагогічних прийомів) приводить до численних даних і кількісних порівнянь» (Чепіга Я. Ф., 1911, с. 11).

Ідея постійного спостереження над діяльністю дітей, фіксації вчителем не лише показників навчальних досягнень у вивченні шкільних предметів, але й особистісних характеристики щодо поведінки та ставлень дитини до процесу пізнання вперше з'явилися лише 2017 року в початковій НУШ у рамках усеукраїнського експерименту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти» та використовується в масовій школі третій рік.

У НУШ уперше з 2017 року введено формувальне оцінювання, яке передбачає постійні спостереження над діяльністю дітей у різних умовах життєдіяльності – на уроках, прогулянках, у грі. Учитель веде в довільній формі щоденник спостережень і на їхній основі робить висновки та записи в свідоцтві досягнень учня. У цьому документі представлено такі показники особистих характеристик учня, як: виявляє інтерес до навчання, активно працює на уроці, виявляє старанність у навчанні, самостій-

ність у роботі, доброзичливо ставиться до оточення, співпрацює з іншими тощо. Результати спостережень фіксуються відповідно до шкали оцінювання в свідоцтві досягнень: має значні успіхи, демонструє помітний прогрес, досягає результату з допомогою вчителя, потребує значної уваги й допомоги (Інструктивно-методичні рекомендації навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році, 2020, с. 12–13).

Двічі на рік учителі 1–2 класів підбивають підсумки щодо рівня вияву учнями вищезазначених показників та успішності у вивченні навчальних предметів. Крім того у 3–4 класах оцінювання особистих досягнень здійснюється ще й за рівнями вербально: високий, достатній, середній, початковий. Поступ учня простежується за записами вчителя в процесі щоденних спостережень, учнівським портфоліо та результатами діагностичних робіт.

У листі до вчительства «До раціоналізації обліку» Я. Чепіга зазначає: «Ми мусимо шукати шляхи до повного й всебічного обліку праці, до вимірювання успішності учнів, бо це потрібно як для вчителя, так і для учнів та батьків» (Чепіга Я. Ф., 1926, с. 2). І лише через сто років у Новій українській школі в нормативних документах установлюється взаємозв'язок між результатами успішності учнів і необхідністю рефлексивних міркувань учителя щодо доцільності використаних педагогічних засобів.

Досвід учителів-експериментаторів НУШ підтверджує позицію Я. Чепіги щодо важливості експериментальних досліджень у вивченні природи дитини та способів оцінки результатів навчання, тому що вони полегшують розуміння дитини, наближають до неї батьків і педагогів – тих, кому доручено вчити і виховувати її. Він зазначає, що експеримент дає можливість заглянути в таємниці дитячої природи, допомагає батькам і вчителям виконати свої обов'язки досконаліше і свідоміше.

Як один із дієвих методів «оцінки здобутків» Я. Ф. Чепіга визначає тестування,

яке повинно проводитися науковим методом та з бездоганним дотриманням педагогами вказівок розробників. Я. Чепіга чітко визначає чотири групи конкретних вимог до тих, хто проводить тести. Це стосується не лише поведінки педагогів, а й робочого настрою в групі, забезпечення дітям спокійної та звичної обстановки, уникнення непотрібної напруженості. Педагог радить навіть «прохати начальство не входити до кімнат» у період написання учнями тестів. «Чим менше будуть налякані учні важливістю тестів, тим будуть кращі результати», – зазначає науковець.

Зміст вимог та порад Я. Чепіги є актуальним та цінним і для сучасних педагогів як для проведення діагностичної тестової перевірки навчальних досягнень на звичайному уроці, так і під час державної підсумкової атестації в початковій чи основній школі, зовнішнього незалежного оцінювання випускників закладів загальної середньої освіти.

Аналізуючи проблеми успішності дітей, під час тестування зокрема, Я. Чепіга основним елементом педагогічного процесу в масовій школі справедливо визначає вміння дітей правильно й свідомо читати. Чітко описує різні способи читання (уголос, про себе) та етапи формування читацьких навичок учнів з акцентуацією уваги на здатності дітей читати свідомо, адже як учень, так і дорослий свої знання здебільшого здобувають через читання. Саме тому успішність знань майже з усіх предметів (особливо суспільствознавства, географії, літератури, математики) залежить переважно від здатності розуміти текст у друкованому вигляді – вміння «охопити думку». Це засвідчують дослідження зарубіжних дослідників, зокрема Др. Пауль Теорі (Чепіга Я. Ф., 1926, с. 2). Доцільність доведення до автоматизму навичок свідомого та вдумливого читання, аналізу та інтерпретації змісту тексту, перетворення інформації та встановлення зв'язку із життєвим досвідом дітей – ідеї тією чи іншою мірою висловлені в творчості Я. Чепіги та підтверджені результатами всеукраїнсько-

го експерименту в пілотних класах НУШ 2017–2020 рр.

Роль учителя в розвитку суспільства. Велику увагу приділяв Я. Чепіга ролі особи педагога в розвитку системи освіти в будь-якій державі: «В особі вчителя ми маємо ту культурну силу, що несе людям світло, знання й поступ. Йому вірять, на нього покладають найдорожчі надії. У його руках майбутнє народу, доля й щастя країни» (Чепіга Я. Ф., 1914, с. 26).

Роботі та особистим якостям учителя присвячено низку статей, зокрема: «Само-виховання вчителя», «Народний учитель і національне питання», «Брехливість у справі виховання» тощо.

Головна думка: учитель – центральна особа, людина високої, надзвичайно складної й поважної праці, творча діяльність якої безпосередньо відбивається на живих людських істотах і має високу мету: виховати людину цілісною з усіма найкращими її пориваннями. «Щоб присвятити життя своєї праці в народній освіті, – пише Я. Чепіга в статті «Народний учитель і національне питання», – потрібне більше, ніж щире тільки бажання працювати. Тут потрібні жертви, що вимагають іноді справжнього героїзму, – не на хвилину або годину, а на цілі роки, багато років. Тут подвиг іде поруч із героїзмом упертого терпіння. Таке напруження моральних сил, певність, що праця вчительська тісно поєднана з добром народним, підносять особу вчителя над надзвичайними громадськими діями і надають їй високої ваги» (Чепіга Я. Ф., 1914, с. 28).

У наш час, як і сторіччя тому, актуальною є проблема постійного підвищення кваліфікації вчителя. Тому, розмірковуючи про діяльність учителя, Я. Ф. Чепіга стверджує, що вчителю більше, ніж кому іншому, потрібно вдосконалювати свій внутрішній зміст, дбати про розвиток чеснот. Він радить педагогам розвинути почуття справедливості до найширших меж, до найбільшої чутливості, щоб у будь-яких ситуаціях досягти розуміння дитячої душі. Виховувати в собі уважність, щоб уникати в

праці вчинків, які матимуть хоч би натяк на неправду й незадоволення. Дуже важливою моральною силою в праці вчителя є почуття справедливості.

Учитель, писав він, – довірений народу, довірений нації у вихованні й освіті нового покоління. Особливий акцент Яків Чепіга робить на ролі вчителя як громадянина, його обов'язку служити правдивій меті національної освіти, якого вимагає від народного вчителя сама природа, яка посіяла в його серці любов до свого народу, своєї країни. «Національне виховання й освіта в руках свідомого вчителя», мрія якого – здійснювати те, що цінне й потрібне рідному народові» («Народний учитель і національне питання») (Чепіга Я. Ф., 1912, с. 18).

Впливати на дитину педагог радить дуже обережно, стоячи ніби осторонь, «щоб не здалося дитині, що наше втручання в її життя загрожує їй небезпекою». Педагог повинен шанувати щирість учнів, розвивати довір'я до себе. Вислуховувати уважно всі скарги учнів, радіти їхнім радощам, бо кожне щире, просте слово дитини, на думку Я. Чепіги, може якнайкраще слугувати справі виховання, вивчення вікових та індивідуальних її особливостей. Саме такий учитель є ідеалом і Нової української школи сьогодення, виховати якого покликана школа, суспільство, заклади професійної освіти і сам педагог.

Висновки. Розвиток суспільства вже не одне сторіччя супроводжується переходом до нової освітньої системи, яка покликана забезпечити максимальний розвиток здібностей людини як головної мети, як ключового показника й основного важеля суспільного та економічного прогресу. Педагогічні ідеї Якова Феофановича Чепіги, означені в статті, не втратили цінності для освітян сучасності, стали доповненням і науково-методичним підґрунтям у реалізації завдань Нової української школи у XXI столітті.

У наш час інформаційного суспільства, високого рівня розвитку комп'ютерної техніки, інформаційних та телекомуніка-

ційних технологій, як і на початку ХХ століття в роботах Я. Чепіги, незмінною є теза про те, що вчитель – центральна особа, людина високої, надзвичайно складної й поважної праці. Творча діяльність педагога не лише розвиває національну школу, а й безпосередньо відбивається на самореалізації особистості кожного учня, здатності його до самовдосконалення в подальшому житті, визначає розвиток суспільства й добробут громадян. І нині «разом із дітьми приходить надія на оновлення людськості».

У працях Я. Чепіги бачимо ідеї, пов'язані з основними принципами Концепції «Нова українська школа» та нового Державного стандарту початкової освіти – «цінність дитинства», «розвиток вільної особистості» та «радість пізнання». Розбудова школи свободи й радості, яка приносить дитині задоволення від творчої праці, стимулює бажання саморозвиватися, не спинятися на досягнутому, набула гостроти та актуальності протягом 2017–2020 років, поетапно її впровадження передбачено до 2029 року.

Акцентування уваги в творах Я. Чепіги на тому, що кожна педагогічна концепція, реформа чи інноваційний підхід щодо розвитку освіти в державі потребують підтвердження та апробації через відповідні експериментальні дослідження. Така експериментальна робота з впровадження ідей сучасної Концепції «Нова українська школа» із 2017 року успішно здійснюється із залученням усіх регіонів України. Поста-

новка завдань передбачає відповідну інтерпретацію й уточнення окремих і загальних положень, їхню практичну скерованість; урахування прогресивних ідей та цінного досвіду попередніх поколінь науковців, громадських діячів і педагогів-практиків.

У рамках однієї статті неможливо повною мірою розкрити багатогранність і глибину педагогічного спадку Якова Чепіги, складові якого відповідають ідеям та положенням сучасної реформи шкільної освіти.

Неоднозначною, проте дуже актуальною й нині є проблема оцінювання досягнень учнів та способи висловлення педагогічних зауваг і порад, особливо у 1 класі. Цікаво представляє видатний педагог роль сім'ї в житті й розвитку дитини. Принципова позиція педагога щодо мови викладання та національної школи близька ідеям та положенням НУШ і потребує, на наш погляд, подальшого вивчення та застосування.

Сучасні педагоги вже визначили цінність порад Якова Чепіги щодо впровадження методики навчання дітей читати без букваря, інтегрованого підходу до викладання змісту навчальних матеріалів, методики читання «від слова до звука», «від тексту до слова» та інших. Тож методичні аспекти розвитку початкової освіти потребують подальших досліджень. Ознайомлення з їхніми висновками однаково потрібне й необхідне і педагогам, і батькам, і громадським діячам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja za zag. red. N. M. Bibik. – Київ : Літера ЛТД, 2018. – 160 с.
3. Чепіга Я. Ф. Ґрунтовні принципи нормальної школи / Яків Феофанович Чепіга // Світло. – 1911.
4. Чепіга Я. Ф. До раціоналізації обліку / Яків Феофанович Чепіга // Народний учитель. – 1926. – № 50, 22 грудня.
5. Чепіга Я. Ф. Народний вчитель і національне питання / Яків Феофанович Чепіга. – Світло. – 1912. – № 1. – С. 15–25.

6. Чепіга Я. Ф. Педологія, або наука про дітей / Яків Феофанович Чепіга. – Світло. – 1911. – № 5. – С. 4–9.

7. Чепіга Я. Ф. Проект української школи / Яків Феофанович Чепіга // Світло. – 1914.

8. Чепіга Я. Ф. Самовиховання вчителя / Яків Феофанович Чепіга. – К. : Українська педагогічна бібліотека. – 1914. – 36 с.

9. Чепіга Я. Ф. Соціалізація народної освіти / Вільна українська школа / Яків Феофанович Чепіга. – 1917. – № 2. – С. 74–83.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ЯКОВА ЧЕПИГИ В КОНТЕКСТЕ ИДЕЙ НОВОЙ УКРАИНСКОЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ СОВРЕМЕННОСТИ

Степанец Наталья,
доцент кафедры теории и методики
дошкольного и начального образования
Николаевский областной институт
последипломного педагогического образования
ул. Адмиральская, 4-а, 54001, г. Николаев, Украина
nataliia.stepanets@moippo.mk.ua

В статье установлены соответствия идей Якова Феофановича Чепиги как выдающегося педагога украинского школьного образования начала XX века современным положениям образовательной реформы в системе начального образования, представленной в Концепции «Новая украинская школа». Автор статьи определяет ценность ведущих идей реформаторских взглядов педагога, которые, по ее мнению, имеют практическое значение для преобразования современной украинской школы в школу сохранения ценностей детства, гуманизации обучения, обеспечения развития и проявления творчества детей, в первую очередь, в начальных классах.

В диалоге разных педагогических поколений раскрывается роль образования в жизни и развитии общества. Акцентируется внимание на некоторых вопросах организации образовательного процесса, требований к личности учителя и важность проведения в период образовательных реформ, экспериментальной работы. В статье представлено содержание и итоги основанного в 2017 году всеукраинского эксперимента «Разработка и внедрение учебно-методического обеспечения начального образования в условиях реализации нового Государственного стандарта начального общего образования» в учреждениях общего среднего образования по совместным с опытом Я. Чепиги проблемам.

Ключевые слова: концепция; наблюдения; народное образование; природа ребенка; реформа; самовоспитание учителя; эксперимент.

PEDAGOGICAL VIEWS OF YAKOV CHEPIGA IN THE CONTEXT OF NEW UKRAINIAN PRIMARY SCHOOL

Natalia Stepanets,
Associate Professor,
Department of Theory and Methods
of Preschool and Primary Education

*Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
nataliia.stepanets@moippo.mk.ua*

The article establishes the correspondence of Yakiv Chepiga ideas with the current educational reform in the primary education system, presented in the «New Ukrainian School» Concept. The author of the article identifies the value of a great teacher's leading ideas which have practical meaning in transforming the modern Ukrainian school with preserving childhood values, humanizing learning, ensuring children's creativity, especially in primary school.

The dialogue of different pedagogical generations reveals the role of education in life and society. Emphasis is placed on some issues of the educational process, the requirements for the teacher and experimental work. The article presents the content and results of the all-Ukrainian experiment «Methodological support of primary education while implementation of the new State Standard of Primary General Education».

Keywords: *concept; experiment; observation; public education; reform; teacher self-education; the nature of the child.*

REFERENCES

1. Bibik, N. M. (Ed). (2018). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [New Ukrainian school: a guide for teachers]. Kyiv: Litera LTD (ukr).
2. Chepiha, Ya. F. (1911). *Gruntovni pryntsyipy normalnoi shkoly* [Fundamental principles of a normal school]. Svitlo (ukr).
3. Chepiha, Ya. F. (1926). Do ratsionalizatsii obliku [To the rationalization of accounting] *Narodnyi uchytel*, 50, 22 hrudnia (ukr).
4. Chepiha, Ya. F. (1912). Narodnyi vchytel i natsionalne pytannia [People's teacher and the national question]. *Svitlo*, 1, 15–25 (ukr).
5. Chepiha, Ya. F. (1911). Pedolohiia, abo nauka pro ditei [Pedology, or the science of children]. *Svitlo*, 5, 4–9 (ukr).
6. Chepiha, Ya. F. (1914). Proiekt ukrainskoi shkoly [Ukrainian school project]. *Svitlo* (ukr).
7. Chepiha, Ya. F. (1914). *Samovykhovannia vchytelia* [Teacher's self-education]. K.: Ukrainiska pedahohichna biblioteka (ukr).
8. Chepiha, Ya. F. (1917). Sotsializatsiia narodnoi osvity [Socialization of public education]. *Vilna ukrainska shkola*, 2, 74–83 (ukr).
9. *Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly*. [The new Ukrainian school: conceptual principles of secondary school reform]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (ukr).